

Szolnoki Erzsébet és Pusztai Piroska:

NÉPGAZDASÁGUNK BÜNTETŐJOGI VÉDELMEINEK EGYES
JELLEMZŐ VONÁSAI A FELSZABADULÁSTÓL A BTK-IG

I.

Büntető jogalkotásunk a II. világháború utáni
válság időszakában

A szerzők e fejezetben bemutatják Magyarország politikai, társadalmi, gazdasági helyzetét közvetlenül a felszabadulás után. Ismertetik azokat a jogszabályokat, amelyek egyfelől kikiktették a feudális maradványokat és a fasiszta joganyagot büntetőjogunkból, másfelől pedig büntetőjogi szankciókkal biztosított szervezeti feltételeit szolgáltatták az állami apparátus és a gazdaság normális működése megteremtésének az 1945-46-os években. Értékelik e korszak legjelentősebb büntető jogszabályát - 8800/1946. ME sz. rendeletet - amely a gazdasági rend védelméről, s ezen belül az árdragító visszaélésekről szólt, s egészen az új Btk. megalkotásáig kiemelkedő szerepet töltött be.

A fejezet azoknak a tényeknek a vizsgálatával zárul, amelyek a gazdaság helyreállítása sikeres folyamatát jellemezték a stabilizáció utáni időszakban és egy olyan 3 éves gazdasági terv készítését, amely már a nemzetgazdaság teljes helyreállítását tűzte ki közvetlen feladatul.

II.

Büntető jogalkotásunk a teljes helyreállítás
időszakában

A terv sikeres megvalósítása a tervben előírányzott beruházások megfelelő végrehajtásától függött. Békepengőre átszámolva közel másfél milliárd beruházási összegből 389,2 millió pengő jutott a közlekedés helyreállítására, 387,25 millió

a kulturális célokra, 281,5 millió volt a közvetlen mezőgazdasági beruházások összege, ami a közvetlenül együtt 500 milliót jelentett. Közel 224 millió szolgált az ipar helyreállítását, fejlesztését. Bár a legtöbb beruházás az ország, az egész lakosság érdekeit szolgált, viszonylag mégis nagyobb mértékben kellett növelnünk azokat a beruházásokat, amelyek közvetlenül a falut szolgálták. E - mintegy 500 milliónyi - beruházásból 202 millió a szövetkezetek megerősítését célozta, mivel már ekkor világossá vált, hogy a népi Magyarország gazdasági életében a szövetkezeteknek összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepet kell játszaniuk.

A tervtörvény végrehajtásaként megjelent 10.070/1947. Korm.sz.rendelet a szigorú tervgazdálkodás körébe vonta azokat az üzemeket, amelyek továbbeladók részére termeltek és elemi erővel hajtott munkagépet használva legalább 10 alkalmazottat foglalkoztattak. Idevonta azokat az üzemeket is, amelyek közvetlen fogyasztóknak is termeltek és elemi erővel hajtott munkagépet használva 20 alkalmazottat foglalkoztattak, továbbá azokat, amelyek elemi erővel hajtott munkagépet nem használtak ugyan, de legalább 25 alkalmazottat foglalkoztattak. Ezek az üzemek működésüket jóváhagyott részletterv keretében voltak kötelesek folytatni és bármiféle beruházásra csak az Országos Tervhivatal engedélye alapján voltak jogosultak.

A rendelet az engedély nélküli beruházást vétségnek nyilvánította és egy évig terjedhető fogházbüntetéssel rendelte büntetni.

Ugyancsak a tervtörvény végrehajtását szolgáltatta a 10.520/1947. sz. miniszterelnöki rendelet, amely a tervmegbizottokról rendelkezett.

A hároméves terv átfogó jellegű büntetőjogi védelmét a 14.200/1947. Korm.sz. rendelet adta. E jogszabály rendelkezései két csoportba sorolhatók.

1./ Ide tartoztak azok a törvényi tényállások, amelyek szerkezetüket és a cselekményt illetően azonosak a 8800/1946. ME sz. rendelet 7 §. 1-5 pontjai, illetőleg 8. § 1. pontjában meg-

tározott törvényi tényállásokkal, azszal az eltéréssel, hogy a jogalkotó itt az 1947. XVII. tc-re utalva kifejezésre juttatta a büntetendő cselekményeknek a tervvel való kapcsolatát. A 14.200/1947. Korm.sz.rendelet a 8800/1946. ME sz. rendelettől csupán jogi tárgyában különbözött. A rendelet alapján az olyan cselekmények voltak büntetendőek, amelyek a tervet sértették, vagy veszélyeztették. Ha ez nem volt megállapítható, a cselekményt közellátás érdekét veszélyeztető büntettként kellett elbírálni, azaz a 8800/1946. ME sz. rendelet került alkalmazásra. A két jogszabály egymással az alternativitás viszonyában volt.

2./ A kormányrendelet második része olyan büncselekményi alakzatokat vezetett be büntetőjogunkba, amelyek csupán a tervgazdálkodás vizonyaira jellemzőek. E büncselekmények jogi tárgyat tekintve különböző büntetési kategóriákba tartoztak. Míg a hitel tervtől eltérő felhasználásnak, az ellenőrzés kijátszását szolgáló hamis könyvvitelnek, a tervmegbizottakra vonatkozó rendelkezések megszegésének és a tervet veszélyeztető gondatlan rongálásnak a jogi tárgya a gazdasági igazgatás rendje volt, addig a 7. §-ban meghatározott aktív szabotázs tárgya az állam gazdasági rendszere.

A hároméves terv büntetőjogi védelmére alkotott jogszabály alkalmasnak bizonyult mind a tervfegyelem megszilárdítására, mind a tervgazdálkodás ellen támadó ellenéges elemekkel szembeni megtorlásra. Megmutatkozott ez különösen azután, hogy a 2140/1948. Korm.sz.rendelet 1948 februárjában a termelés, az elosztás, a forgalom rendjét sértő cselekményeket az engedély nélküli beruházást és az aktív szabotázszt az uzsorabíró-sági különtanács hatáskörébe utalta. Az uzsorabíró-sági külön-tanács büntető igazságszolgáltatásunk átmeneti jellegű intézménye volt. Létrehívását az az ellentmondás tette szükségessé, hogy míg az alapon jelentős változás ment végbe, míg a munkásosztály - széles területen - tulnyomó sullyal vett részt az államhatalom gyakorlásában fokozatosan megteremtve a teljes néphatalomnak gazdasági és politikai feltételeit, addig az államhatalom eszköze - a bíraskodás - a régi rend által meghatározott keretek és eljárási szabályok szerint folyt. E helyzet

a végbemenő forradalom, az éles osztályharc viszonyai között nem szolgálhatta kálóképpen az új rend születését. A gazdaság elleni bűncselekmények tekintetében folytatott bírói gyakorlatnak a stabilizációtól számított több mint egy éves mérlege azt mutatta, hogy az uzsorabíróságokban többségben lévő, a felbbrviteli tanácsokban pedig monopolhelyzetet élvező szakbírók a gazdasági viszonyokat semmibe vevő gyakorlatot folytattak és formális jogszabályértelmezéssel mentették fel a gazdasági visszaéléseket elkövető tőkéseket. Amikor nem térhettek ki a bűnösség megállapítása alól, aránytalanul enyhe büntetéseket állapítottak meg. Eppen ezért szükséges volt, hogy a népi hatalom az általa meghatározott gazdasági rend elleni támadások visszaverésére a neki megfelelő bírói szervezetet hozzon létre.

Az ítélőtáblák székhelyén működő minden uzsorabíróság mellett 5 tagú külön tanácsot hoztak létre, az ún. munkásbíróságot. Ebben a tanácsban az igazságügyminiszter által kijelölt szakbíró mellett négy nagyüzemi munkás bíráskodott. Az uzsorabírósági külön tanács a hatáskörébe tartozó ügyekben első és egyben végző fokon járt el, ítéletei ellen csak újrafelvételnek és rendkívüli perorvoslatnak volt helye. Hatáskörébe tartoztak: az árdrágító visszaélések és a közellátás érdekeit veszélyeztető büntetett minősített esetei /visszaesés, üzletszerű elkövetés, jelentős mennyiségben való elkövetés, a gazdasági rend érdekének súlyos sérclme/, a közszükségletti cikkek engedély nélküli kivitelének súlyosabban minősülő esetei.

A kiegészítő rendelkezések az uzsorabírósági külön tanács hatáskörébe utalták a hároméves tervet sértő bűncselekményeket, valamint a devizabűncselekményeknek a gazdasági rendet súlyosan sértő eseteit is. /2140/1948. Korm.sz.rendelet, 3350/1948. Korm.sz. rendelet/.

Kifejezetten állam elleni támadásokat fogalmaz meg az 1945. VII. tc-t kiegészítő 1947-es XXXIV. tc., amely egy népellenes gazdasági jellegű büntetést és két gazdasági jellegű vétséget állapít meg.

E jogszabály szerint az újjáépítés vagy a jóvátételi kötelezett-

ség szempontjából jelentős üzem felelős vezetője vagy önálló intézkedésre jogosult alkalmazottja népellenes büntettségben volt bűnös, ha jogszabályi vagy ezen alapuló hatósági rendelkezés vagy a rendes gazdálkodás szabályai ellenére, illetve a szerződéses kötelezettség megszegésével az üzem működését korlátozta vagy megszüntette, a munkát képedelmesen, hibásan vagy hiányosan végeztette, s ezáltal az ország ujjáépítéséhez illetve a jóvátételi kötelezettség zavartalan teljesítéséhez fűződő érdeket szándékosan súlyosan sértette vagy veszélyeztette.

A passzív szabotázsnak a vezetői munkakörben megvalósuló esetén kívül a törvény meghatározta a nem vezetői munkakörben dolgozó és a nem alkalmazotti minőségben cselekvők által elkövethető aktív és passzív szabotázs vétségét is, amikor 5 évi foga házzal rendelte büntetni mindazokat, akik az üzem működését a munka abbahagyásával, rongálással, a munkának lassu, hibás vagy hiányos végzésével, az üzemhez tartozó helyiségbe jogtalan behatolással megzavarták, s ezáltal az ország ujjáépítéséhez, illetve a jóvátételi kötelezettség zavartalan teljesítéséhez fűződő érdekeket szándékosan súlyosan sértették vagy veszélyeztették. Vétségként rendelte büntetni a törvény azt a vezetőt is, aki a felügyelet vagy ellenőrzés elhanyagolásával másnak a cselekményét lehetővé tette. E rendelkezések a gyakorlatban ritkán kerültek alkalmazásra.

Az állam a devizagazdálkodás előmozdítására számos - büntető szankcióval biztosított - rendelkezést hozott. Így előírta a külföldi ingatlanok, ipari tulajdonjogok és hagyatékok bejelentését. Megszüntette a külkereskedelem gyakorlására jogosító addigi engedélyeket és a külföldi viszonylatban való kereskedést a külkereskedelmi miniszter engedélyéhez kötötte.

A hároméves tervben meghatározott beruházások nagy része a mezőgazdaság fejlesztését szolgálta. A szocializmus építése megszabta az agrárpolitikát is. 1947. előtt a párt agrárpolitikáját az jellemezte, hogy egyrészt a város és a falu közötti kapcsolatot igyekezett szorosra fűzni az áruforgalom területén, másrészt közös harcra mozgósította a munkásosztályt és a dolgozó parasztságot a tőkés és nagybirtokos reakció ellen, a földreform és más demokratikus vívmányok védelmére.

A Kommunista Párt vezette munkásosztály a fejlődés e szakaszában csupán a szegényparasztságot tudta magával vinni. A közepparasztsággal egy-egy konkrét kérdésben igyekezett megállapodásra jutni, a kuláksággal szemben pedig inkább a semlegesítés politikáját folytatta. Kétségtelen, hogy ezt a politikát nem lehetett az új helyzetben folytatni. Márészt az a fordulat, amely az ország politikai és hatalmi viszonyaiban, valamint a népgazdaság szerkezetében bekövetkezett, megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy az agrárpolitikában is változás következzen be és hogy nemcsak a városban, de a falun is rá lehetett térni a szocializmus elemeinek kialakítására.

A kulák kizsákmányolás visszاسzorítására, a dolgozó parasztság érdekében számos rendelkezés született. Megváltozott a szerződéses termeltetés rendszere. Az állam termelési szerződést 1948-tól kezdve kizárólag földművesszövetkezetekkel kötött, holott addig csaknem kizárólag kulákokkal kötött termelési szerződést. A 13.100/1948. Korm.sz.rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlan tulajdonjogának átruházását /házhelyek, beltelkek kivételével/ hatósági engedélyhez kötötte s az állam elővásárlási jogát biztosította. A hatósági engedélyhez volt kötve a vételár mellett számos egyéb feltétel is. A rendelet kijátszását a jogalakotó 5 évig terjedő fogházzal fenyegette és így hathatós büntetőjogi védelmet biztosított.

A haszonbérletre vonatkozó rendeletek, így a 9000/1948; Korm.sz., a 10.000/1948. Korm.sz., és a 10.410/1948. Korm.sz.rendeletek egyrészt előhaszonbérleti jog gyakorlását biztosították a kulák bérbeadó vagy kulák haszonélvezővel szemben a földművesszövetkezetek és a szegényparasztság javára, másrészt kötelezték a kulák haszonbérbeadót arra, hogy a földművesszövetkezet, az állam vagy a közülettel szemben fennálló haszonbérleti szerződését 1951. szeptember 30-ig, a lejáratától függetlenül, hosszabbítsa meg. A rendelet kijátszása, megszegése egy évig terjedhető fogházbüntetést vont maga után.

A 2760/1949. Korm.sz. rendelet értelmében kulákok haszonbérleti szerződést csak az ingatlanforgalmi bizottság által kijelölt bérlőkkel köthettek. A rendelet itt már szigorú, 5 évig terjedhető fogházbüntetést helyezett kilátásba. Rendelkezések

születtek a kulák traktor és cséplőgéptulajdonosok gépeinek használatáról, a kulákoknál alkalmazottak bérének szabályozásáról, valamint a kulákok által fizetendő mezőgazdasági fejlesztési járulékról. Mindezeknek a rendelkezéseknek a megszerzése vétségét képezett.

A szocializmus építése falun nemcsak azt jelentette, hogy vissza kellett szorítani a kulákokat, de azt is, hogy el kellett kezdeni a mezőgazdaságban a szocialista szektor kifejlesztését, vagyis az állami gazdaságoknak és gépállomásoknak a kiépítését, valamint a termelészövetkezeti mozgalom kiszélesítését. A földreform befejezése után alig marad állami tulajdonban levő állami gazdaság. Az állami gazdaságok összes területe 1945-46-ban alig érte el az 50.000 holdat, vagyis az egész ország szántóterületének 1/2 %-át. A mezőgazdaságban a szocializmus építéséhez ennek sokszorosára volt szükség, mert így lehetett megismertetni a dolgozó parasztsággal a szocialista nagyüzemi gazdaság előnyeit, csak így lehetett ellátni a kialakuló termelészövetkezeteket mindazzal, ami a mezőgazdaságnak szocialista alapokon való megszervezéséhez szükséges. Növelni kellett az állami gazdaságok területét. Ez 1949. végére az eredeti terület mintegy 7-8-szorosát érte el. A gépállomások rövid idő alatt nagy népszerűsége tettek szert, a dolgozó parasztság és a tszcs-parasztság körében, s hatalmas átalakító, szervező erőnek bizonyultak.

Mezőgazdaságunk szocialista átalakításának legnagyobb és legnehezebb kérdése a szétaprózott magántulajdon alapján álló egyéni kisparaszti gazdaságok egyesítése a föld és egyéb termelőeszköz közös tulajdonán felépülő nagyüzemi szocialista gazdaságokká. Ezek megvalósulásának első lépcsőfoka a termelészövetkezeti csoportok létrehozása volt. Az állam a kezdeményezésben, szervezésben és anyagi juttatásokban megnyilvánuló segítség mellett fokozott büntetőjogi védelmet is biztosított, a tszcs-knek. Ilyen rendelkezés volt a 2560/1949. Korm.sz. rendelet. E rendelet által biztosított büntetőjogi védelem kiterjedt egyrészt a tszcs-k akadálymentes megalakításának és működésének biztosítására, az ellenséges, izgató jellegű bűncselekményekkel szemben, másrészt a termelészövetkezeti vagyon fokozott

biztosítására, mind a fosztogató és kártevő cselekményekkel szemben, mind a tagok által hanyagságból elkövetett károkozásokkal szemben./1. §./ Ez volt az első olyan jogszabály hazánkban, amely fokozottabb büntetőjogi védelmet biztosított a társadalmi tulajdonnak, mint az egyének tulajdonnak.

A 2. §. utalva a lopásnak, rablásnak, zsarolásnak, sikkasztásnak, hűtlen kezelésnek, orgazdaságnak, vagyonrongálásnak, gyűjtogatásnak a Btk. által meghatározott törvényi tényállásaira - a Btk-beli minősüléstől függetlenül - e bűncselekményeket minden esetben büntettnek nyilvánította és a büntetési tételleket jelentősen súlyosította arra az esetre, ha a cselekményt a tsz. tulajdonában vagy használatában álló vagyontárgyra nézve követték el.

A 4. §. a vagyon sérelmére elkövetett, egyébként mezőgazdasági kihágásnak minősülő cselekményeket vétségnek nyilvánította és 3 évig terjedhető fogsággal rendelte büntetni. Fokozta a védelem hatékonyságát egyrészt az a rendelkezés, amely büntett esetében módot adott a teljes vagyonelkobzásig terjedő vagyoni elégtételre való kötelezésre, másrészt a büntettnek az uzsorabírósági különutólatás hatáskörébe való utalásra.

A tszcs-k megalakulását és fejlődését tovább segítette az 1949. évi 3. sz. tvr.-ben szabályozott részleges tagosítás, amely elsősorban a birtokos parasztságot ösztönözte a belépésre. A tvr. a tagosítás zavartalan lebonyolításának és a tagosításba bevont ingatlan biztorkbavételének büntetőjogi védelmet biztosított.

A gazdaságban végbemenő átalakulásnak és a politikai fejlődésnek a kifejezője volt az 1949. évi XX. törvény - az Alkotmány -, amely felöleli az új társadalmi, politikai, gazdasági rend alapvető tételait.

A hároméves terv sikeres megvalósítása és az osztályharcban aratott döntő győzelem utat nyitott a népgazdaság továbbfejlesztése új szakaszához.

Ö s s z e g e z v e :

Büntetőjogunk felszabadulás utáni fejlődésének a most ismertett szakszra vonatkozó jellegzetességeit a következőkben lehet kiemelni:

Büntetőjogalkotásunknak és jogalkalmazásunknak fő feladata volt az 1945-49. években egyfelől a feudális maradványoknak és a fasiszta jognyagnak a kiiktatása büntetőjogunkból, valamint olyan jogszabályok megalkotása és következetes végrehajtása, amelyek elsősorban szolgálták mind a háborús és népellenes büntetésekkel való lezámolást, mind pedig a demokratikus rend kialakításával szemben ellenséges magatartást tanúsító személyekkel szembeni védelmet.

Másfelől fő feladata volt büntetőjogunknak védelmet biztosítani az olyan személyekkel szemben, akik a háború utáni válságos időszakban gátolták a helyreállítás munkáját.

Mind jogalkotásunk, mind jogalkalmazásunk ebben az időszakban élesen politikai tartalmu volt, hiszen a helyreállítás időszakával párhuzamosan a legélesebb osztályharc közepette forradalmi átalakulás ment végbe.

A gazdasági viszonyok védelmére létrehozott büntetőjogszabályok is és ezek végrehajtása is sajátos politikai tartalommal telítődtek, hiszen az osztályharc jelentős részében a gazdaság területén zajlott le, az új gazdasági viszonyokkal szembeni ellenállás tulnyomórészt politikai ellenállást is jelentett.

A megalkotott új büntető jogszabályok világosan tükrözték azt, hogy ez időszakban a büntető rendelkezések mindig aktuális feladatokat láttak el, ebből következőleg valmiféle egységes rendszerbe nem foglalhatók, tartalmuk gyorsan változó volt, ahogy a történelmileg pillanatnyi helyzet ezt megkívánta.

Időtállóknak egyedül a 8800/1946.ME.sz. rendelet bizonyult, amely tulnyomórészt olyan tisztán keretjellegetű diszpozíciókat alakított ki, amelyek a sűrűn változó gazdasági, igazgatási rendelkezéseket mindig felölelhatték.

A történelmi tapasztalatok arra vallanak, hogy ebben az időszakban büntetőjogunk igen eredményesen szolgáltatta azt a fejlődést, amely a szocialista társadalmi rend kialakításához vezetett.

III.

Büntető jogalkotásunk a szocialista gazdaság teljes kiépítése időszakában

A hároméves terv időszaka elsősorban az ipar helyreál-

litásának periodusa volt, mégis a beruházások, helyreállítások már ekkor is az ipar jelentős korszerűsítését, szerkezeti változását, kapacitásának bővítését is szolgálták, szilárd alapot teremtve egy új terv számára. A politikai és gazdasági sikerek lehetővé tették hosszabb lejáratu, azaz 5 éves terv kidolgozását is.

Az első 5 éves terv a magyar népgazdaság minden eddigit meghaladó gyors ütemű fejlesztését irányozta elő. Az országot az elmaradott agrárországból fejlett ipari-agrár országgá kellett változtatni, ahol az ipar sulya a döntő, de amelynek fejlett mezőgazdasága van.

A tervjavaslat a tervidőszak 5 évére 50,9 milliárd forint értékű beruházást irányzott elő. Ebből 21,3 milliárd forint jutott az ipar beruházásaira, amelyen belül a nehézipari jellegű 18,3 milliárd, könnyűipari 3 milliárd. A mezőgazdaságra 8 milliárd forint összegnek megfelelő beruházás jutott, s ez a mezőgazdaságot közvetlenül érintő egyéb beruházásokkal együtt elérte 12,5 milliárd forintot. A közlekedés fejlesztésére 7,5 milliárd forint, lakóépítésre, község- és városfejlesztésre, szociálpolitikai és kulturális beruházásokra összesen 7,4 milliárd forint, a kereskedelem fejlesztésére 900 millió forint került.

A terv elsősorban az energetikai és vaskohászati bázis nagymértékű fejlesztését irányozta elő. A szénbányászat, villamosenergia termelés, vaskohászat erősen elmaradott volt, s a 3 éves terv csak kis mértékben tudott ezen segíteni.

Az 1949-52 közötti három év alatt a nemzeti jövedelem közel 50 %-al emelkedett, az ipari termelés mintegy 80 %-al bővült. Az anyagi termelés volumenében és az ipari bázis kiszélesítésében megmutatókozó nagyarányú fejlődést a termelési viszonyokban, az állam és a társadalom strukturájában végbement forradalmi változás tette lehetővé. A termelőeszközök döntő többsége társadalmi tulajdonba ment át és a mezőgazdaság kivételével népgazdaságunk minden ágazatában az állami-társadalmi szektor vált uralkodóvá. A mezőgazdaságban ugyan még jelentős volt a magán

kisárutermelés /az 50-es évek elején a szántóföldterület nagyobb része egyéni gazdálkodók kezén volt/, egyébként azonban magánvállalkozás csakis a kisipar és kiskereskedelem körében érvényesült, ott is jelentéktelen sullyal.

A termelést és az elosztást lényegében tehát központilag irányított állami vállalatok és szövetkezetek bonyolították le. Ebből is következik, hogy a gazdaság fejlődése számára meghatározó volt az irányítás módja, mechanizmusa. A kialakított gazdasági rend jellemzői voltak: a tervutasítás, a kötött gazdálkodás és az irányítás más vonatkozásaiban is megmutatkozó szigorú felügyelet, amely a vállalatok számára csupán minimális mértékben engedett önállóságot, Ez az irányítási rendszer a gazdasági hatalom kiépítésének időszakában szükségszerű volt, és az egyetlen mód a koordinált tervszerű gazdaság kiépítésének biztosítására. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez a megállapítás csak azokra az évekre vonatkozik, amely években felépül a társadalmi szektor gazdasága, amely években az új alapok lerakása és megszilárdítása folyik, amíg ki nem alakul a szocialista vállalatok működésének, belső irányításának megfelelő gyakorlata.

A felfalmozódott tapasztalatok, a vállalatok személyi állományának felfejlődése a feladatokhoz és a kiépített alapokból szükségképpen jelentkező automatizmus és anyagi termelés az anyagkészletek jelentős növekedése, bizonyos idő után objektíve szükségtelessé tette az irányításnak akkori módszerét. Ez a felismerés azonban csupán később született meg.

Az elért nagy sikerek azonban azt a helytelen szemléletet sugallták, hogy a beruházások nagyfokú extenzív növelése önmagában is biztosítja a minden irányú fejlődés gyors ütemét, másfelől azt, hogy a sikerek záloga kizárólag a szigorú centrális vezetésben gyökerezik, a lakosság életszínvonalának kérdése pedig másodrangú az anyagi fejlesztés kérdése mellett.

Az 5 éves terv második évétől kezdve már nyilvánvaló volt a gazdaságpolitika helytelensége. A nemzeti jövedelem 1952-ben már nem emelkedett és a munkások, illetve alkalmazottak reálbére 18 %-al, reáljövedelme 12 %-al, a parasztság fogyaszt-

tása és reáljövedelme pedig több mint 30 %-al csökkent 1949-hez képest.

Az akkori vezetés - Rákosi irányítása mellett - úgy vélte, hogy az adminisztratív eszközök fokozásával, így a büntetőjogi eszközök hatékonyabb érvényesítésével a nehézségek leküzdhetők, tehát az objektív törvényszerűségek hatalmi úton befolyásolhatók. Ez a súlyos tévedés, amely része volt a személyi kultusz fogalma alá eső nézetrendszernek, végülis a gazdaság fejlődésében töréshez vezetett, politikailag pedig megbontotta a munkás-paraszt szövetséget és az egész lakosság körében elégedetlenséget szült. Az elhibázott gazdaságpolitika és az objektíve meg nem felelő gazdaságirányítási rendszer jelentősen járult hozzá az 1956. évi ellenforradalom kirobbanásához.

Az első 5 éves törv. időszak a büntető jogalkotás szempontjából nagy jelentőségű volt. Nemcsak azért mert a Büntető Törvénykönyvnek az 1950. évi II. tv.-be iktatott általános része lerakta a szocialista büntetőjog alapjait, hanem azért is, mert ebben az időszakban épült ki a szocialista jellegű népgazdaság alapvető intézményeinek és viszonyainak átfogó büntetőjogi védelme.

A jogalkotás mind kevésbé kazuisztikus és mind kevésbé az aktuális szituációk által kiváltott. Ebben az időszakban keletkeztek azok a viszonylagosan időtálló jogszabályok, amelyek a gazdaságnak egy-egy területét átfogóan és módszeresen szabályozták. Ezekhez igazodtak a büntető jogszabályok is.

A keletkezett joganyagot a következő módon kíséreljük meg csoportosítani:

1. Kiemelést érdemel mindenekelőtt, hogy megalkotásra került az 1950. évi 24. tvr., amely most már átfogó védelmet nyújt az uralkodóvá vált társadalmi tulajdonnak.

E jogszabály híven tükrözi a keletkezésekor meglévő történelmi viszonyokat, amikor is elsődleges fontosságu volt az újfajta tulajdonnak és ezen keresztül az újfajta társadalmi-gazdasági rendnek a megszilárdítása, lehető leghatékonyabb védelme.

A társadalmi tulajdoni viszonyoknak elismertetése és tiszteletben tartatása ebben az időszakban elsődleges fontosságu volt

mind politikai, mind gazdasági szempontból. Ebben az időszakban a politikailag színtelen vagy elleni támadások mellett még nem kisszámban fordultak elő az olyan esetek is, amelyek az új renddel szembeni ellenállást jelezték. Ez a tény ad magyarázatot arra, hogy a tvr.: egyfelől igen szigorú szankciókat helyezett kilátásba még a tárgyi súlyukat tekintve egyáltalán nem jelentős társadalmi tulajdon elleni cselekményekkel szemben is /ideértve a gondatlanul elkövetett büntetteket is/, másfelől pedig tartalmában heterogén jellegű volt, mivel egyes rendelkezései - a vagyon elleni cselekményekkel egy sorban - felölelték a tárgyak szerint állam elleni, szabotázs jellegű támadásokat is. Így pl. a tvr. halálbüntetéssel fenyegette a társadalmi tulajdonban lévő bármilyen vagyontárgy felgyújtását vagy felrobbantását, tekintet nélkül arra, hogy a felgyújtás vagy felrobbantás közvetlen módon történt-e vagy sem és tekintet nélkül arra is, hogy a cselekmény milyen kár okozására volt alkalmas.

Egybevetésként megemlíthető, hogy ugyanakkor a Btk-nak hatályban maradt rendelkezése a gyújtogatás útján történő szándékos közvetlen okozását 5-10 évig terjedő börtönnel fenyegette és akkor sem írt elő halálbüntetést, ha a gyújtogatás szándékos emberöléssel vagy rablással párosult. Nyilvánvaló, hogy a jogalkotó az aktív szabotázsaként, mint állam elleni cselekménynek ilyen módon való elkövetésére is gondolt, amikor minden más körülménytől függetlenül halálbüntetést írt elő a társadalmi vagyon felrobbantására vagy felgyújtására. A törvény szigorát fejezi ki az is, hogy a visszaesés fogalma alá nem eső egyszerű bűnmértelést is igen súlyos büntetéssel fenyegette.

Figyelemre méltó, hogy a jogtalan elsajátításnak, ennek a kiárólagosan alkalmi, előre nem tervezhető és gyakorlatilag nem jelentős bűncselekménynek a büntetését a lopás, sikkasztás, csalás, rongálás büntetésével tételeivel parafikálta.

Mindezek a példaszerű utalások azt kívánják megvilágítani, hogy a tvr. keletkezésének időpontjában a büntetőjognak milyen fontos szerepe volt a társadalmi tulajdoni viszonyok megszilárdításában. Ez történelmileg egyáltalán nem szokatlan, hiszen min-

den új társadalmi rend, illetve ennek új formációja nagy jelentőséget tulajdonított kialakulása idején az alapvető tulajdoni viszonyok biztonságának.

Az 1950. évi 24. tvr. elemzése azonban megvilágítja azt a szemléletet is, amely csak a dogmát tartva szem előtt, a meglevő valóságtól elszakadva úgy vélte, hogy a dolgozó nép számára kedvező új rend önmagában eredményezi a kedvezményezetteknek az új rend intézményei iránti tiszteletét s így ennél fogva - a konkrét kérdésre vonatkoztatva - a társadalmi tulajdon ellen csak az támad, aki tagadja az új rendet, aki szemben áll az új renddel. Nálunk is és más szocialista országokban is tapasztalható volt az a hiedelem, hogy a társadalmi tulajdon elleni bűntettek elkövetői viszonylag rövid időn túl csakis a nép ellenségei, valamint a lumpen elemek köréből kerülhetnek ki. Ezért is szükségtelenné tekintették az ilyen bűncselekményeknek absztrakt és konkrét súlyuk szerinti differenciálását, meghatározónak vélték az elkövetők személyében rejlő feltételezett társadalmi veszélyességét.

Az 1950. évi 24. tvr. szigorát fokozta az a körülmény, hogy a Btá. általában büntetni rendelte a büntetteknek gondatlan megvalósítását is és egyben azonos büntetési tétel alkalmazását írta elő mind a szándékos, mind a gondatlan cselekményekre. Ebből az általános rendelkezésből következőleg: ugyanaz a büntetés volt kiszabható pl. mind a szándékos, mind a gondatlan rongálásra és halálbüntetés fenyegette in thesi a gondatlan felgyújtást is. Mint említettük, a tvr. a cselekmények súlyá szerint nem differenciált, egyedül a 30 Ft-ot meg nem haladó érték tekintetében elkövetett fosztogatás, valamint - meghatározott körben - az eredeti illetve mezei lopás és károkozás tekintetében nyújtott lehetőséget a cselekménynek kihágásként való elbírálására.

A tvr. rendelkezéseiből kitűnő jogalkotói intenciók erősen hatottak a bírói gyakorlatra is, ami méltánytalanul szigorú ítélkezéshez vezetett.

Hangsúlyozva azt, hogy az 1950. évi 24. tvr. jelentős pozitív szerepet töltött be a társadalmi vagyon védelmében és a

társadalmi tulajdoni viszonyok tiszteletben tartásának széles körben való megteremtésében, mégis az említett negatívumok egy idő után oly mértékben váltak jogpolitikai szempontból tarthatatlannak, hogy 1956-ban sor került a tvr-nek olyatén való módosítására, amely már a helyes szemléletet tükrözi a tvr. funkciójáról és amely a valóságból kiindulva reálisan különböztet a társadalmi tulajdonra érintő támadások között. Az 1956. évi 11. és 16. tvr. nemcsak az egyes büntetőjogi szankciókra kihatóan differenciált, hanem kialakítván a kisebb súlyú büncselekmények kategóriáját, ezek tekintetében lehetőséget nyújt arra is, hogy a büntetőjogi felelősség érvényesítése helyett ezek a kisebb súlyú cselekmények fegyelmi úton kerüljenek elbírálásra.

E körben meg kell végül jegyezni, hogy a társadalmi tulajdon védelmét nemcsak a kifejezetten e célra megalkotott 1950. évi 24. tvr. látta el, hanem közvetlenül vagy közvetve azok a büntetőjogi rendelkezések is, amelyek a gazdaság viszonyainak védelmét szolgálták ugyan elsősorban, azonban - a tulajdonnak és a gazdálkodásnak szerves összefonódásánál fogva - óvták a társadalmi tulajdonra is.

2. A tervgazdálkodás viszonyainak büntetőjogi védelmét közvetlenül az 1950. évi 4. tvr. látta el. E jogszabály szerkezetében is és tartalmában is heterogén volt, mivel büntetni rendelte nemcsak a tervutasításokat megszegő, illetve közvetve ezeket veszélyeztető magatartásokat, hanem azokat is, amelyek az alapvető gazdasági viszonyok egységes rendszere ellen, a szocialista gazdasági rendszer egésze ellen irányultak /vagyis a jellegük szerint állam elleni támadásokat is/. A jogszabály ez utóbbiaknak három típusát alakítja ki: az aktív szabotázszt, valamint a passzív szabotázs két változatát. A passzív szabotázs vonatkozásában a törvényi tényállás által felölelt cselekmény vitathatatlanul ellenforradalmi, hiszen a kártevő célja a tényállás elemei közé tartozott. Az említett aktív szabotázsra vonatkozó rendelkezés a szubjektív elemek tekintetében semmilyen kiemelés nem tesz, így az aktív szabotázsra vonatkozó rendelkezések alapján lehetett büntetni azt is, aki kártevő céllal

nélkül - valamely személyes indoknál fogva - követett el dologrongálást. Csupán a rendszertani értelmezés és annak körében ama tény alapján, hogy a jogszabály közös minősítő körülményeket állapít meg, mind az aktív, mind a passzív szabotázsra nézve, lehet következtetni arra, hogy a jogalkotó bár a kártevő célszót nem emelte ki, ugyanúgy állam elleni büntettként értékelte az aktív szabotázst is, mint a passzív szabotázst. Ezek mellett az ellenséges irányú bűncselekmények mellett ugyanez a jogszabály megfogalmazott olyan bűncselekményeket is, amelyek jellege csupán fegyelemsértés. Az 1950. évi 4. tvr. nem volt sikeres jogalkotás. Belső ellentmondásokkal volt telítve és más jogszabályokkal konkurált anélkül, hogy az analóg jelenségek szankcióját a jogalkotó összhangba hozta volna. Így pl. a terméknek vagy terménynek előállítására vonatkozó jogszabályon alapuló köteleesség szándékos megszegését, ha a cselekmény a népgazdasági terv megvalósítását veszélyeztette, az 1950. évi 4. sz. tvr. enyhe szankcióval /egy évig terjedő börtönnel/ rendelte büntetni, míg pontosan ugyanezt a magatartást, ha az a közellátás érdekét veszélyeztette, a 8800/1946. ME sz. rend. 6 hónaptól 5 évig terjedő börtönnel fenyegette. Az 1950. évi 4. sz. tvr. erre a cselekményre ugyanilyen súlyú szankciót csak akkor állapított meg, ha ez a népgazdasági terv megvalósítása szempontjából súlyos veszéllyel, vagy sérelemmel járt. Ebből az egy példából is nyilvánvaló az az inkonzekvencia, ami az egész tvr-t jellemezte. Mindez egyik oka volt annak, hogy az említett tvr. nem töltött be olyan jelentős szerepet a gazdaság védelmében, mint amelyre rendeltetésénél fogva hivatott lett volna.

3. A szoros központi irányítás, a teljesen kötött gazdálkodás esetében a tervgazdálkodás viszonyai és a gazdaság-irányítás viszonyai széles területen egybeesnek és így mindaz a cselekmény, amely sértette a tervgazdálkodás viszonyait, szükségképpen érintette a gazdálkodók tevékenységét meghatározó igazgatási viszonyokat is. Érthető tehát, hogy a tervszerű gazdálkodás büntetőjogi védelme a gyakorlatban az árdrágításokról és a közellátási büntettekről rendelkező 8800/1946. ME sz. rendelet alapján valósult meg. Ez a rendelet fogalmazta meg legáltalánosabban a gazdálkodás körében megvalósuló büntetendő cse-

lekményeket, ez tartalmazott olyan kerettényállásokat, amelyek a mindenkori igazgatási jellegű rendelkezéseket képesek voltak átfogni. Így azután a bírói gyakorlat számára a leghasználhatóbb jogszabálynak bizonyult. Szocialista gazdaságunk kifejlődése időszakában ennek nagy jelentősége volt, hiszen e rendelet módot adott a gazdasági rend kijátszására irányuló cselekmények legkülönbözőbb és legujyszerűbb változatainak poenalizálására is.

Ez a pozitívuma azonban ellentmondást is szült. A blanketta diszpozíciók ugyanis nemcsak a gazdasági viszonyokat meghatározó szabályokat fogták át, hanem azokat a technikai, lebonyolítási szabályokat is, amelyeknek megszegése érdemben nem érintette azokat a gazdasági viszonyokat, amelyek védelmére a 8800/1946. ME sz.rend. létrejött. Ebből a körülményből folyólag a rendelet valóságos funkciója a bírói gyakorlatban eltorzult. Mindenfajta hatósági utasításnak a megszegése minden további vizsgálódás nélkül - a gazdaság viszonyaira való kihatás vizsgálata nélkül - büntettnek minősül és így mindenfajta fegyelemsértés a fegyelmi jog vagy a szabálysértés területéről a büntetőjog területére tolódott át. Mindehhez hozzájárult az a már említett vezetési szemlélet, amely az adminisztratív eszközöket, különösen a büntetőjog eszközeit mindenhatónak vélte és a büntetőjog feladatát kizárólag az elrettentésben látta. Ilyen okok következtében került sor arra, hogy a személyi kultusz legélesebb megnyilvánulásának évében, 1951-ben, a 125.000 felnőtt koru elitelt közül több mint 47.300 vádlottat ítéltek el közellátás elleni büntett miatt. Egybevetésül említjük meg, hogy a közellátás elleni büntett miatt elítéltek száma 1955-ben nem egészen 6.000, 1957-ben 1128. Ezek a számok világossá teszik, hogy az egyébként kiemelkedő szolgálati szerepet betöltő jogszabály miként volt felhasználható arra is, hogy eszköze legyen egy voluntarista gazdaságirányítási szemléletből fakadó helytelen gyakorlatnak.

4. Jelentős szerepet töltöttek be a büntető jogszabályok a pénzügyi gazdálkodás viszonyainak biztosítása területén is. Kiemelkedő volt különösen a tervszerű devizagazdálkodásról

szóló 1950. évi 30. sz. tvr., amely a devizagazdálkodási viszonyokról rendelkezvén, büntetőjogi szankciókat is tartalmazott. A még ma is hatályban lévő devizakódex kiemelkedő szolgálati szerepet töltött be a devizagazdálkodáshoz fűződő érdekek érvényrejuttatásában és hatékonyak voltak azok a büntető rendelkezések is, amelyek e viszonyok biztosítását szolgálták. Az igen átgondoltan megalkotott devizakódex képes volt eleget tenni nemcsak a megalkotása idején létezett követelményeknek, hanem a későbbi időszak követelményeinek is. Erre utal az a körülmény, hogy az első lényeges módosításra csupán 1963-ban került sor. Meg kell állapítani azt is, hogy az e kódexbe beillesztett büntető rendelkezések is elvileg helyesek és gyakorlatilag jól alkalmazhatók voltak.

Az új Btk. miniszteri indokolásával szemben azt a meggyőződésünket kell kifejezni, hogy elvileg helyesebb volt az a szabályozási mód, amit a devizakódex tartalmazott, mint az ami ma a Btk. 247. §-ában fejeződik ki. A devizakódexbe iktatott rendelkezések ugyanis differenciáltan poenelizáltak, éspedig attól függően, hogy a devizarendelkezések megszegése mennyiben érintette a devizagazdálkodás szempontjából alapvető fontosságú viszonyokat. /Más kérdés az, hogy az új Btk. megalkotása idején fennálló viszonyok és a Btk-nak fejlettebb felelősségi rendszere mindenképpen szükségessé tették a devizakódexbe iktatott büntető rendelkezések megváltoztatását. / Helyesebb lett volna az új Btk-nak is azt a szabályozási módot átvenni, ami a hatályon kívül helyezett rendelkezéseket jellemezte.

A mai Btk. 247. §-a szinte egyedül állóan blanketta rendelkezés és egyforma sullyal értékkel minden szabályszegést, függetlenül attól, hogy a technikai előírások megszegéséről van-e szó, vagy a deviza-érdekek érdemi csorbitásáról.

Jelentős szolgálati szerepet töltötték be azok a jogszabályok, amelyek az adó és vámviszonyok védelmére voltak hivatottak. E vonatkozásban uttörő jellegű volt az 1950. évi 47. tvr., amely első ízben teremtette meg az általános büntetőjog és az un. pénzügyi büntetőjog integrálódását, kiiktatva a joganyagból mindazokat a feudális maradványokat, amelyek az

un. jövedéki kihágásoknak, illetve súlyos jövedéki kihágásoknak, tehát az adó és vámvisszaélésekre vonatkozó büntető rendelkezéseknek korábban sajátos különállást biztosítottak, s amelyek szöveges ellentétben voltak a büntetőjog általános alapelveivel. /Ezt az integrálódást tovább fokozták az 1954. évi 3. és az 1950. évi 18. tvr-ek./ Hatékonyan segítette elő a pénzügyi gazdálkodás megszilárdítását a 19/1952. MT sz.rendelet, amely a hitelrendszerrel kapcsolatos viszonyokat szabályozta és ezek biztosítására büntető rendelkezéseket is tartalmazott.

5. A tervszerű gazdaság bevezetése megkövetelte az ennek megfelelő munkaerőgazdálkodást, s egyben azt is, hogy az ösztársadalmi feladatok ellátásában résztvevő dolgozók munkájukat fegyelmezetten végezzék. Nyilvánvaló, hogy a munkaerőgazdálkodás viszonyainak rögzítése jogszabályi rendszert igényel. Így jöttek létre egyebek között a 40/1951. MT sz.rendelet, valamint a 161/1951. MT sz. rendelet, a 35/1952. MT sz., illetve a 18/1952. MT sz., a 33/1952. MT sz.rendeletek és az ide vonatkozó 28/1952. MT sz. rendelet is a munkakönyvekkel kapcsolatos egyes rendelkezésekről. A nagy számú és gyakran változó tartalmu jogszabályok közül azért tartjuk ezeket kiemelendőknél, mert e jogszabályok büntető rendelkezéseket is tartalmaztak, amely körülmény fokozta a jogszabályok súlyát, s hozzájárult ezek betartásához.

A munkafegyelem biztosítása s ezen belül a munkából való önkényes, indokolatlan kilépéstől való visszatartás nem a büntetőjog feladata. Ennek ellenére - az akkori szemléletnek megfelelően - az 1950-es évek elején a munkafegyelem biztosítására eléggé széles körben vették igénybe nemcsak a munkajogi repressziót /pl. a 33/1952. MT sz.rendelet az ipari tanulói viszony önkéntes megszüntetéséről, illetve a fegyelmi úton való kizárás következményeiről/, hanem a büntetőjogi megtorlást is. Az akkori bírói gyakorlat az 1950. évi 4. sz. tvr. 2. §. /1/ bekezdésében, illetve a 4. §. /1/ bekezdésében meghatározott rendelkezéseket alkalmazta az önkényes kilépés és az igazolatlan mulasztás megtorlására. E gyakorlat szerint, ha a vállalat, hivatal vagy intézmény dolgozója önkényesen kilépett vagy igazolatlanul mulasztott, veszélyeztette a népgazdasági terv vagy

legalább valamely részletterv megvalósítását, sértette a szocialista építés érdekeit, támadta Népköztársaságunk gazdasági rendjét. Ezért - a Legfelsőbb Bíróság akkori álláspontja szerint - a munkafegyelem megsértésének ezeket a súlyos eseteit passzív szabotázsnek kell tekinteni, ha az elkövetőt a kilépéssel vagy igazolatlan mulasztással kártevő célzat vezette, ilyen célzat hiányában pedig azért kellett megbüntetni, mert termék vagy termény előállítására vonatkozó rendelkezésen alapuló kötelességét szándékosan megszegte.

A tvr-nek ez az erőltetett kiterjesztett értelmezése egészen 1954-ig hatott bírói gyakorlatunkra. 1951-ben 1108 személyt ítéltek el un. tervgazdaság elleni büntett miatt és ezek zömét a munkafegyelem megszegése címén.

A szocialista gazdaság teljes kiépítésének folyamata, mint ahogy erről már említést tettünk, nem volt zökkenőmentes. Mind az 1953-55 közötti ingadozás a gazdaságpolitikában, mind az 1956-os ellenforradalom igen nehéz helyzetet teremtett, ennek ellenére bebizonyosodott, hogy ez a népgazdaság szilárdan megalapozott és fejlődése tartósan nem akadályozható. Az ellenforradalmat követő időszakban a helyes gazdaságpolitika kialakításával rendkívül gyorsan sikerült létrehozni a gazdasági konszolidációt. Az MSZMP Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata és az ennek alapján kialakított program a gazdaságpolitika újabb szakaszát nyitotta meg, amely a fejlesztést reális ütemben, a hazai adottságokhoz igazítva valósította meg.

Pártunk az ellenforradalom után egyik legfőbb feladatának tartotta, hogy kijavítsa mindazokat a hibákat, amelyek aláásták a parasztság bizalmát, gyengítették a munkás-paraszt szövetséget. Eltöröltük a kötelező beadást, új felvásárlási és agrárpolitikát dolgoztunk ki, fejlesztettük a mezőgazdasági tervezés rendszerét, orvosoltuk a tagosítás során okozott sérelmeket. A Párt agrárpolitikája előmozdította a dolgozó parasztság anyagi helyzetének javulását.

E politika nyomán 1958 végére megérlelődtek a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének gazdasági és politikai feltéte-

lei. Az átalakulás teljes kibontakozása 1956-61. években valósult meg. A tsz-ek száma 1961 végén 4523-ra nőtt. Az ország szántóterületének 79,5 %-án folyt szövetkezeti gazdálkodás. 1959-61. között csaknem 1 millió paraszt család lépett be a tsz-ekbe. Ezzel a mezőgazdaságban is diadalmaskodott a gazdálkodás szocialista rendszere.

A Párt VIII. Kongresszusa a falun végbemenet történelmi átalakulást értékelve joggal állapíthatta meg, hogy "...a mezőgazdaság szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban oszthatatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép új, történelmi jelentőségű győzelmet aratott, a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett."

A megváltozott gazdaságpolitika módosulást hozott létre a gazdaságirányításában is. Ez a folyamat közvetlenül az ellenforradalom leverése után kezdődött és a gazdaság új mechanizmusának kialakításával az 1960-as évek végével teljesedett ki. Ez a gazdaságpolitika, s ezen belül a gazdaságirányítás módszerének új szemlélete mind kevesebb teret enged az adminisztratív eszközök alkalmazásának és a gazdaság tervszerű fejlesztését elsősorban közgazdasági módszerekkel - az anyagi érdekelttség eszközét is idevonva - kívánja biztosítani. Ebből következik, hogy a gazdasági célok elérését szolgáló módszerek között horizontálisan egyre kisebb szerepe van a büntetőjogi represszióknak.

Nem csökkent azonban a büntetőjog szerepe az olyan támadások visszaverésében, amelyek valóban sértik vagy veszélyeztetik népgazdaságunk fejlődését, a gazdasági rend valóságos viszonyait. Változatlan sullyal védi büntetőjogunk és jogalkalmazásunk a társadalmat az üzérkedő és az egyéb élősdű magatartásokkal szemben, a társadalmi vagyon fosztogatásával szemben, a közgazdasági módszerek és eszközök hatékonyságát gátló visszaélésekkel szemben. A különbség az 1950-es évek gyakorlatához képest csupán az, hogy a védelem nem formális, hanem érdemi.

Ezen az elven épült fel az új Btk. XIII. fejezete is. /1961.

évi V. tv./

A büntető törvény alkalmazásának alapja nem a formális szabályszegés, hanem a gazdálkodás szempontjából jelentős társadalmi viszonyok érdemi sérelme vagy veszélyeztetése. Nyilvánvalóvá válik ez, ha egybevetjük pl. a korábban hatályban volt 1950. évi 4. tvr-nek vagy a 8800/1946. ME sz.rendeletnek idevágó rendelkezéseit a Btk. 224. §-ában meghatározott gazdálkodással kapcsolatos kötelességszegéssel, vagy a 225. §-ban meghatározott pazarló gazdálkodás büntetével. Míg a korábbi rendelkezések már a puszta szabályszegés miatt büntetőjogi felelősséget irtak elő tekintet nélkül arra, hogy bekövetkezett-e sérelem vagy annak veszélye, addig a Btk. rendelkezései eredménybüntetteket határoznak meg.

Az új Btk. XIII. Fejezete egészében véve következetesen juttatja érvényre az érdemi védelem szempontjait azzal a sajnálatos kivétellel, amely a már említett devizagazdálkodást sértő büntetetre vonatkozó rendelkezésében nyilvánul meg. E rendelkezés vonatkozásában a korábbi jogszabályhoz képest viszszalépés történt. A törvény a kazuisztikát kerülendő, a másik végletbe csapott át és mindennemű szabályszegést automatikusan büncselekménnyé nyilvánít. Nehezen indokolható meg, hogy amikor a termékgazdálkodás területén megvalósult szabályszegés büntetetté minősüléséhez számottevő gazdasági hátrány okozása szükséges, ugyanakkor a devizaforgalom körében minden szabályszegés büntett a hátrálynak vagy a hátrány veszélyének felidézése nélkül is.

Az új Btk. XIII. Fejezete, amely lényegében az idevágó korábbi büntetőjogi materiát a fejlődés mai szakaszában fennálló követelményeknek megfelelően alkotja újra, a felelősségi kört egy vonatkozásban szűkesíti. A korábban hatályos jogban a korrupciós cselekményekért való büntetőjogi felelősség csak a hivatalos személyekre, illetve a hivatalos személyek befolyásolására terjed ki. Az új törvény viszont büntetni rendeli az állami vállalatoknál, egyéb állami gazdálkodó szervnél vagy szervezetnél munkakört betöltő személyt is, ha kötelességének megszegéséért előnyt kér, követel vagy elfogad.

zése a jogalkalmazást nem hatotta át, a gazdasági rendszabályok megszegése esetén nem került sor a konkrét társadalomra veszélyesség vizsgálatára. Ebben közrehatott az a jogalkotói szándék, amely formális védelmet kíván biztosítani a gazdaságirányítás körében kiadott mindennemű rendelkezésnek, utasításnak.

Mindez azzal a következménnyel járt, hogy társadalmilag indokolatlanul tömegesen folytak le büntető eljárások közellátási büntett miatt. A bírósági statisztika adatai nem arról tanuskodnak, hogy a lakosság a számok által jelzett mértékű ellenállást tanusította volna az új gazdasági renddel szemben, hanem inkább azt, hogy e vonatkozásban is károsan hatott az a voluntarista szemlélet, amely a gazdálkodásban is ellentmondásokat szült. A valóság az volt, hogy a volt kizsákmányoló rétegek maradványaitól eltekintve, viz onylag kevesen tagadták az új rendet. Sok esetben nem is tagadásról volt szó, hanem egyszerűen az újfajta viszonyok által megkövetelt újfajta magatartási követelmények ismeretének hiányáról.

A gazdaságpolitikának és a gazdaságirányításnak helyes irányba fordulása után a gazdasági bűncselekményeket megfogalmazó büntetőjogi rendelkezések tényleges alkalmazása rohamos mértékben csökkent és ez a tény világosan mutatja, hogy a szocialista gazdasági rend elleni valóságos bűnözés az 1950-es évek első felében nem volt olyan méretű, mint amilyenre a statisztikai adatok mutattak.

A szocialista gazdálkodás rendszere a dolgozó nép legszélesebb rétegeiben igenlésre talált, tudatában meggyökerezett. Ezt a tényt helyesen ismerte fel új büntető jogalkotásunk, amely csak azokra a jelenségekre terjesztette ki a büntetőjogi felelősséget, amelyek az esetleges fegyelmezetlenségen, helytelen magatartásokon túlmenően érdemben sértik vagy veszélyeztetik a szocialista gazdaság viszonyait.

A korrupciós cselekményekért való felelősség a gazdálkodás körében korábban is fennállott, mivel igen kiterjedt volt a hivatalos személy fogalma. Az új rendelkezés azonban tovább szélesíti a felelős személyek körét, mert azoknak a korrupciós cselekményeit is büntetni rendeli, akik a korábbi rendelkezés szerint hivatalos személynek nem minősültek. Ez az új rendelkezés /Btk. 235. §./ még ha bizonyos vonatkozásban módosításra is szorul, hatékonyan járulhat hozzá a gazdaságban eléggé kiterjedt korrupciós jelenségek megfékezéséhez.

Ö s s z e g e z v e :

A tárgyalt időszakban büntetőjogunk szolgálati szerepét a szocialista tulajdonnak, a szocialista gazdaság alapvető viszonyainak és a gazdasági rendnek a védelme jellemzi. A büntető jogalkotás ez időszakban már átgondoltabb és jelentős részében időtálló is. A gazdaság büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezések jogtechnikai szempontból kétféle megoldás felhasználásával jöttek létre. Megalkotásra kerültek egyfelől átfogó büntető jogszabályok, másfelől pedig a gazdasági viszonyokat rendező olyan igazgatási jellegű és egyéb jogszabályok, amelyek záradékként büntetőjogi rendelkezéseket is tartalmaztak. Tipikus volt az is, hogy a gazdaságirányítás körében megjelenő rendelkezések valamely már meglévő büntetési tényállás alá vonták az új rendelkezések megszegését vagy kijátszását. Ezáltal a büntető törvényi tényállások tartalmát voltaképpen akár miniszteri rendeletek is meghatározhatták. Erre módot adott az, hogy a legátfogóbb büntető jogszabály a 8800/1946. ME sz.rendelet, valamint az ezzel konkurráló 1950. évi 4. tvr. olyan blanketta diszpozíciókat tartalmazott, amelyeknél fogva burkolt "felhatalmazási" törvénnyé vált.

Ez a szabályozási mód elősegítette azt, hogy a gazdaság rendjének védelme hézagmentes legyen, de ugyanakkor azt az ellentmondást is szülte, hogy a büntető rendelkezések hatálya alá esett mindennemű szabályszegés, ezek között olyan is, amely a védett társadalmi viszonyoknak sérelmet vagy veszélyt nem jelentett. A büntettnék a Btá-ban rögzített materiális értele-

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr.Szabó Imre : Népi demokráciánk jogi feladatai. Bp.1945.
2. Az árdrágító visszaélésekről szóló 1916. évi IX.tc.
/A Bünygyi Szemle Törvénytára /
3. Dr.Horgosi Gyöngy: Árdrágító és közellátási bñncselekmények.
4. A Hatályos Anyagi Bñntetőjogi Szabályok hivatalos összeállítás. 1952.
5. A Hatályos Anyagi Bñntetőjogi Szabályok hivatalos összeállítás. 1957.
6. Dr. Stark Antal: A magyar ipar.
7. Gerő: Harcban a szocialista népgazdaságért.
8. Somogyi-Nagy: Valutajog. /Bp. 1946./
9. Szűcs-Bánó: Az árdrágítás és közellátás érdekeit veszélyeztető bñncselekmények. /Bp. 1948./
10. Szalóky-Zalán: A gazdasági rend és a hároméves terv bñntetőjogi védelme. /Bp. 1948./
11. Egységes Pénzügyi Bñntetőjog. /Bp. 1951./
12. Kovács-Fülöp: Vámjövedéki bñntető szabályok. /Bp. 1948./
13. Fonyó: A közadózási kriminalitás kérdései. /Az adózás alapkérdései. Tanulmánykötet./Bp. 1959./
14. Magyar devizajog. /Bp. 1951./
15. Meznerics-Simon-Hidas: Devizajog. Bp. 1959./
16. Grinberg: A termelési folyamatban vállalt indokolt kockázat és annak bñntetőjogi jelentősége. /Cikkgyűjtemény IV. évf. 9-10.sz./
17. Fonyó: A társadalmi tulajdon és a népgazdaság védelme az új Btk-ban. /Rendőrségi Szemle 1962. évi 7.sz./
18. A Bñntető Törvénykönyv Kommentárja. II. k. /Bp. 1968./